

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

4 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 4, ISSUE 1

TOSHKENT-2020

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. ФАЙЗИЕВ Олим

ФУҚАРОЛАРНИНГ МУРОЖААТ ҚИЛИШ МАДАНИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШ
ҲАМДА МАСЪУЛ ХОДИМЛАРНИ ЎҚИТИШ – АЙРИМ ТИЗИМЛИ
МУАММОЛАРГА ЕЧИМ СИФАТИДА 7

2. ХУЖАНАЗАРОВ Азизжон Анварович

ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИ ЛОЙИҲАЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШДА АДЛИЯ ОРГАНЛАРИНИНГ
ИШТИРОКИ..... 13

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

3. ТОШҚУЛОВ Журабой Ўринбоевич

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ВИЖДОН ЭРКИНЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ
КАФОЛАТЛАРИ 18

4. САБИРОВ Эркин Кучкарбаевич

СУДЛАР ФАОЛИЯТИНИНГ ОЧИҚЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ БОРАСИДА ОММАВИЙ
АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ БИЛАН ҲАМКОРЛИК МАСАЛАЛАРИ 29

5. ЮЛДАШЕВ Джахонгир Хайитович

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА БОЛАНИНГ ФУҚАРОЛИГИ БИЛАН БОҒЛИҚ
МАСАЛАЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАРНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 38

6. НОДИРОВ Давурхон Икромович

ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ҚОНУН
УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ.....44

7. ХАТАМОВ Жамшид Алтибаевич

ФОРМЫ И МЕТОДЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ТАМОЖЕННОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ..... 50

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ.
ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

8. ОКЮЛОВ Омонбой

СУД ВА ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИДА АДОЛАТ, ИНСОФЛИЛИК, ОҚИЛОНАЛИК
ТАМОЙИЛЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ 55

9. РАҲМАТОВ Анвар Исломович

СПОРТ ТАДБИРЛАРИ ТАШКИЛ ЭТИШ БИЛАН БОҒЛИҚ МУНОСАБАТЛАРНИ
ШАРТНОМАВИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ 65

9. РУЗИНАЗАРОВ Шухрат Нуралиевич, АЧИЛОВА Лилия Илхомовна

ТЕНДЕНЦИИ И РАЗВИТИЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ
ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 71

10. ҒАЙБУЛЛАЕВ Сохибжон

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИДА ТАЪМИНЛОВЧИ БИТИМЛАР 76

11. РАХИМОВ Дониёр Бахтиёрович

ТОВАР НЕУСТОЙКАСИ: ЦИВИЛИСТИК ТАФАККУР ВА ҚОНУНЧИЛИК ТАРАҚҚИЁТИ 83

12. АБДУҒАНИЕВ Хуршиджон Турғун ўғли

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ТОВАР БЕЛГИЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ СОҲАСИДА
ҚОНУНЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ 89

13. KHUSAINOVA Rano

LEGAL ASPECTS OF LIBERALIZATION OF THE ELECTRICITY SECTOR
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 95

**ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ.
ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ**

- 14. АБДУРАХМОНОВА Хосиятхон Бахтиёржон қизи**
ИҚТИСОДИЁТ СОҲАСИДА КОЛЛИЗИОН МУАММОЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ КОДЕКСИ РОЛИ.... 103
- 15. ОДИЛҚОРИЕВ Хожимурод Тухтамурадович, ГАНИБАЕВА Шахноза Каримбердиевна**
МЕДИАЦИЯ ИНСТИТУТИНИ ЖОРИЙ ҚИЛИШГА ОИД МУҲИМ ҚАДАМ:
ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ ТАЖРИБА 109

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ

- 16. РАХИМОВ Мирёқуб Актамович**
COVID-19 ПАНДЕМИЯСИ ШАРОИТИДА ХОДИМЛАР МЕҲНАТ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ
ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ..... 117

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ
ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

- 17. КАРИМОВ Ваҳобжон**
“ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ФАОЛИЯТИ” ФАНИ ПРЕДМЕТИ, ВАЗИФАЛАРИ ВА УНИНГ
ЮРИСТЛАРНИ ТАЙЁРЛАШДАГИ АҲАМИЯТИ 123
- 18. ХАСАНОВ Шавкатбек Хайбатуллаевич**
СУД-ЭКСПЕРТЛИК ФАОЛИЯТИНИНГ ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ 130
- 19. ЭРНАЗАРОВ Улуғмурод Турдиевич**
СУД-ЭКСПЕРТЛИК ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ..... 135

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

- 20. ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна**
РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ..... 139
- 21. ИШАНХАНОВА Гулнора Амановна**
ЗАЩИТА ПРАВ РЕБЕНКА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ
И НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ 144
- 22. ИСОҚОВ Лукмонжон Холбоевич**
МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИ БОШҚАРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МОДЕЛЛАРИ 153
- 23. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна**
ХАЛҚАРО ТАШКИЛОТЛАРНИНГ МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ВА ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАР
СОҲАСИДАГИ ҲУҚУҚ ИЖОДКОРЛИГИ ФАОЛИЯТИНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ..... 161

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

- 24. ТУРДИЕВ Бобир Собирович**
“ЯШИРИН ИҚТИСОДИЁТ”НИ ҚИСҚАРТИРИШ ВА УНГА ҚАРШИ
САМАРАЛИ КУРАШИШ ЙЎЛЛАРИ 167
- 25. ЭРАЛИЕВ Аъзам Бахтиёр ўғли**
АНГЛО-САКСОН ҲУҚУҚ ТИЗИМИГА МАНСУБ ДАВЛАТЛАРДА ИЧКИ ИШЛАР
ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ХУСУСИЯТЛАРИ 174

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

ТОШҚУЛОВ Журабой Ўринбоевич

Ўзбекистон халқаро ислом академияси профессори, юридик фанлар доктори

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ВИЖДОН ЭРКИНЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ КАФОЛАТЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ТОШҚУЛОВ Ж.Ў. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ВИЖДОН ЭРКИНЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ КАФОЛАТЛАРИ // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2020), Б.18–28.

 4 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-4-3>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада “Мустақиллик Декларацияси”, “Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида Олий Кенгаш Баёноти” да илгари сурилган инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари ҳақидаги ғоялар “Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида” Конституциявий Қонун, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, кодекслари ва қонунларининг виждон эркинлигининг ҳуқуқий кафолатларига оид нормалари мантикий изчилликда таҳлил қилинган, мустақиллик йилларида Ўзбекистонда яратилган ҳуқуқий кафолатлар натижасида қўлга киритилган ютуқлар ҳақида қизикарли маълумотлар берилган, соҳадаги айрим муаммоларга эътибор қаратилган, уларнинг ечимлари ҳақида муаллифнинг қарашлари баён қилинган.

Калит сўзлар: виждон эркинлиги, жавобгарлик, жинойят, кафолат, Конституция, кодекслар, моддалар, нормалар, эркинлик, ҳуқуқ, ҳуқуқбузарлик.

ТОШҚУЛОВ Журабой Уринбоевич

Профессор Международной исламской академии Узбекистана, доктор юридических наук

ПРАВОВЫЕ ГАРАНТИИ СВОБОДЫ СОВЕСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

АННОТАЦИЯ

В данной статье, в логической последовательности, анализируются идеи прав и свобод человека закрепленные в «Декларации Независимости», «Заявлении Верховного Совета о государственной независимости Республики Узбекистан», нормы касающиеся правовых гарантий свободы совести Конституционном законе «Об основах государственной независимости Республики Узбекистан», Конституции Республики Узбекистан, кодексах и законах, предоставлена информация о достижениях в результате создания правовых гарантий этих прав и свобод в Узбекистане;

обращено внимание на некоторые существующие проблемы и широко освещаются взгляды автора на решение этих проблем.

Ключевые слова: свобода совести, ответственность, преступление, гарантия, Конституция, кодексы, статьи, нормы, свобода, право, правонарушение.

TOSHKULOV Juraboy

Professor of the International Islamic Academy of Uzbekistan, Doctor of Law Sciences

LEGAL GUARANTEES OF FREEDOM OF CONSCIENCE IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

ANNOTATION

In this article the ideas of human rights and freedoms in “Declaration of Independence”, “Statement of Supreme Soviet on state independence of the Republic of Uzbekistan”, the rules of law regarding legal guarantees of freedom of conscience (religion) in the constitutional law “On the bases of state independence of the Republic of Uzbekistan”, the Constitution of the Republic of Uzbekistan, codes and legislations are analysed in a logical; interesting information is provided on achievements during the years of Independence resulting from the establishment of the legal guarantees in Uzbekistan; paid attention to some problems in this regard and gives the views of the author on solutions.

Keywords: freedom of conscience, responsibility, crime, guarantee, Constitution, codes, articles, the rules of law, freedom, right, offence.

Виждон ва диний эътиқод эркинлиги ҳуқуқи халқаро ҳамжамият томонидан умумэтироф этилгани инсоннинг табиий-шахсий ҳуқуқларидан биридир. Ҳозирги кунда ушбу ҳуқуққа оид муҳим қоидалар қатор халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда ўз аксини топган. Бу ҳужжатларга жаҳондаги мутлақ кўпчилик давлатлар, шу жумладан, Ўзбекистон Республикаси ҳам қўшилган.

Истиқлол йилларида Ўзбекистон Республикаси 80 дан ортиқ инсон ҳуқуқларига оид халқаро ҳуқуқий ҳужжатларга қўшилди. Улардан 10 дан ортиғи виждон эркинлиги билан боғлиқ ижтимоий муносабатларни тартибга солиш нормаларни ўз ичига олган. Республикада ушбу нормаларни миллий қонунчилигимизга имплементация қилиш борасида эътиборга молик ишлар амалга оширилди. Ҳозирги кунда ушбу жараён янада фаол тус олди.

Мустақиллик йилларида виждон эркинлигига оид ижтимоий муносабатларни тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари яратилди. Ушбу асослар босқичма-босқич мамлакатимиз ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий-маърифий ва ҳуқуқий ҳаётида юз берган ўзгаришларни ҳисобга олган ҳолда такомиллаштирилиб борилди.

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигига эришгандан сўнг давлат ва дин муносабатлари тарихида янги давр бошланди. Ўзбекистон давлатининг динга бўлган муносабати мустақиллик арафасида ва унинг илк кунларида қабул қилинган сиёсий-ҳуқуқий ҳужжатларда ўз аксини топди. Уларда Ўзбекистон Республикаси ривожланишининг дунёвий демократик тараққиёт йўлини танлаб олгани, фуқароларнинг динидан қатъи назар қонун олдида тенглиги кафолатланиши билан боғлиқ қоидалар ўз аксини топди.

Хусусан, Ўзбекистон ССР Олий Советининг иккинчи сессиясида 1990 йил 20 июнда қабул қилинган “Мустақиллик Декларацияси”да Ўзбекистон ССРнинг Давлат мустақиллиги, жумладан, халқаро ҳуқуқ ва қоидаларига, умумбашарий қадриятларга ва демократик принципларига асосланиши қайд этилди. Халқаро миқёсда эътироф этилган қоидалар бўйича виждон эркинлиги халқаро ҳуқуқ қоидалари билан тартибга солинади, умумбашарий қадриятлардан бири ҳисобланади, виждон эркинлигини ҳурмат қилиш демократик принциплар сирасига киради. Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, Ўзбекистон ҳали СССР таркибида бўлган давридаёқ инсоннинг бошқа ҳуқуқ ва эркинликлари билан бир қаторда виждон эркинлигини эътироф этиш ва унинг амалдаги ижросини таъминлаш давлат мустақиллигининг муҳим шартларидан бири сифатида кун тартибига кўйилган эди [1, 11 банд].

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1991 йил 31 августдаги “Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисида Олий Кенгаш Баёноти”да “ўтмишдан сабоқ чиқариб”, “шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларига... қатъи садоқатини баён этиб”, “миллати, диний эътиқоди ва ижтимоий мансубликларида қатъий назар, республика ҳудудида яшовчи ҳар бир кишининг муносиб ҳаёт кечиришини, шаъни ва кадр-қимматини таъминлайдиган инсонпарвар демократик ҳуқуқий давлат барпо этишга интилиб”, “Ўзбекистон Республикаси халқаро ҳуқуқ доирасида ҳамма эътироф этган қонун-қоидалар устунлигини тан олади” дейилган эди. “Баёнот”даги ушбу жумлаларда ҳам виждон эркинлигини таъминлашнинг ўтмишдаги ачинарли аҳволи ва мустақил Ўзбекистон Республикасида инсоннинг виждон эркинликлари тўла қафолатланиши ҳақидаги ғоя илгари сурилган эди [2].

“Декларация” ва “Баёнот”да илгари сурилган виждон эркинлигига оид ғоялар 1991 йил 31 августда қабул қилиниб, шу йилнинг сентябр ойида конституциявий қонун мақомини олган **“Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги асослари тўғрисида”ги Қонуннинг 15-моддасининг иккинчи қисмида ўзининг қонуний ифодасини топди: Ўзбекистон Республикасининг барча фуқаролари “қайси динга мансублигидан ва эътиқодидан қатъи назар бир хил фуқаролик ҳуқуқларига эгадирлар, республика конституцияси ҳамда унинг қонунлари ҳимоясида бўладилар” [3, 15 модда].**

Юқорида зикр этилган қоидалар Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида мазмунан бойитилган, ривожлантирилган ҳамда аниқлаштирилган ҳолда ўз аксини топди.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига биноан, республиканинг барча фуқаролари бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга, шу жумладан виждон эркинлигига эгадирлар, улар динидан ва эътиқодидан қатъи назар қонун олдида тенгдирлар (18-модда); фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустақамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари хусусан, виждон эркинлиги ҳам дахлсиздир, улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмас (19-модда); фуқаролар ўз ҳуқуқ ва эркинликларини (виждон эркинликларини ҳам) амалга оширишда бошқа шахсларнинг, давлат ва жамиятнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқлари ва эркинликларига путур етказмасликлари шарт (20-модда); “ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга” (22-модда); “ҳамма учун виждон эркинлиги қафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динига эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбурий сингдиришга йўл қўйилмайди” (31-модда) [4].

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигига эришгандан сўнг дунёвий, демократик тараққиёт йўлини танлаб олди. Шу муносабат билан давлат билан диний ташкилотлар ўртасидаги ўзаро муносабат Конституциянинг 61-моддасига ўз аксини топди: “Диний ташкилотлар ва бирлашмалар давлатдан ажратилган ҳамда қонун олдида тенгдирлар. Давлат диний бирлашмаларнинг фаолиятига аралашмайди” [4].

Конституциянинг 57-моддасида динни ниқоб қилиб олиб конституциявий тузумни зўрлик билан ўзгартиришга ҳаракат қилиш, диний руҳдаги сиёсий партиялар, жамоат бирлашмалари, махфий жамиятлар ва уюшмалар тузиш тақиқланган. Унда қайд этилишича: “Конституциявий тузумни зўрлик билан ўзгартиришни мақсад қилиб қуювчи, республиканинг суверенитети, яхлитлиги ва хавфсизлигига, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши чиқувчи, урушни, ижтимоий, миллий, ирқий ва диний адоватни тарғиб қилувчи, халқнинг соғлиғи ва маънавиятига тажовуз қилувчи, шунингдек ҳарбийлаштирилган бирлашмаларнинг, миллий ва диний руҳдаги сиёсий партияларнинг ҳамда жамоат бирлашмаларининг тузилиши ва фаолияти тақиқланади. Махфий жамиятлар ва уюшмалар тузиш тақиқланади [4].

Юқорида қайд этилган конституциявий нормалар мустақиллик йилларида қабул қилинган конституциявий ва жорий қонунларда янада аниқлаштирилди, мазмунан бойитилди ва ривожлантирилди.

Хусусан, “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонунда [5] виждон эркинлиги фуқароларнинг ҳар қандай динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қандай динга эътиқод қилмасликдан иборат қафолатланган конституциявий ҳуқуқи эркинлиги; фуқаронинг динга, динга эътиқод қилишга ёки эътиқод этмасликка, ибодат қилишда, диний расм-русумлар ва маросимларда қатнашиш ёки қатнашмасликка, диний таълим олишга ўз муносабатини белгилаётган пайтда мустақиллиги; чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар виждон эркинлиги ва диний эътиқод эркинлиги ҳуқуқидан фойдаланишда Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан тенг ҳуқуқлилиги; фуқароларнинг динга муносабатидан қатъи назар қонун олдида тенглиги;

уларнинг динга муносабатига қараб ҳуқуқларини ҳар қандай чеклаш ва уларга бевосита ёки билвосита имтиёзлар белгилаш мумкин эмаслиги; ҳеч ким диний эътиқодини рўқач қилиб қонунда белгиланган мажбуриятлардан озод этилмаслиги, қонунга мувофиқ бажарилиши мажбурий бўлган бир вазифани диний эътиқоди туфайли бошқаси билан алмаштиришга қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда йўл қўйилиши; ҳеч бир динга ёки диний эътиқодга бошқаларга нисбатан имтиёз ёки чеклашлар белгиланишига йўл қўйилмаслиги; уларнинг қонун ҳужжатларига зид бўлмаган фаолиятига аралашмаслиги; диний ташкилотлар давлат вазифаларини бажармаслиги; таълим тизими диндан ажратилганлиги; фуқароларнинг дунёвий таълим олиш ҳуқуқи уларнинг динга бўлган муносабатидан қатъи назар таъминланиши; олий ва ўрта диний ўқув юртларда таълим олиш учун фуқаролар Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ умумий мажбурий ўрта таълим олган бўлиши шартлиги; 18 ёшга тўлган ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшаётган 100 нафардан кам бўлмаган фуқаролар диний ташкилотни ташкил қилиш ташаббуси билан чиқиш ҳуқуқига эга эканлиги қайд этилган.

Қонун бўйича: дин давлатдан ажратилган; давлат турли динларга эътиқод қилувчи ва уларга эътиқод қилмайдиган фуқаролар, ҳар хил эътиқодларга мансуб диний ташкилотлар ўртасида ўзаро мурося ва ҳурмат ўрнатишига кўмаклашади; давлат диний конфессиялар ўртасидаги тинчлик ва тотувликни қўллаб-қувватлайди; диний ташкилотлар зиммасига ўзининг ҳеч қандай вазифасини бажаришни юкламайди; давлат диний ташкилотларнинг фаолиятини ҳамда дахрийлик тарғиботига оид фаолиятини маблағ билан таъминламайди.

Шунингдек, қонунда дин ва диний ташкилотларнинг давлатга бўлган муносабати ҳақидаги қоидалар ҳам ўз аксини топди: диний ташкилотлар амалдаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этишлари шарт; диндан давлатга ва конституцияга қарши тарғибот олиб боришда душманлик, нафрат, миллатлараро адоват кўзғатиш, ахлоқий негизларни ва фуқаровий тотувликни бузишда бўхтон ва вазиятни беқарорлаштирувчи уйдурмаларни тарқатишда аҳоли ўртасида ваҳима чиқаришда ҳамда давлатга жамият ва шахсга қарши қаратилган бошқа хатти-ҳаракатларда фойдаланишга; Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг (диний ташкилотлар хизматидагилар бундан мустасно) жамоат жойларида ибодат либосларида юришларига йўл қўйилмайди; диний ташкилотлар диндорлардан мажбурий пул йиғимлари ва тўловлар ундиришга, шунингдек, уларга нисбатан шахсни қадр-қимматини камситувчи чораларни қўллашга ҳақли эмас.

Қонунда диний ташкилотларни ташкил этишдан кўзланган мақсад, уларни ташкил этиш тартиби, турлари, давлат рўйхатидан ўтказиш, фаолиятини тугатиш билан боғлиқ қоидаларга катта ўрин ажратилган. Қонунга биноан Ўзбекистон Республикаси фуқароларнинг динга эътиқод қилиш, ибодат, расм-русумлар ва маросимларни биргаликда адо этиш мақсадида тузилган кўнгилли бирлашмалари (диний жамиятлар, диний ўқув юртлари, масжидлар, черковлар, синагогалар, монастирлар ва бошқалар) диний ташкилотлар деб эътироф этилади; диний ташкилот Ўзбекистон Республикасининг 18 ёшга тўлган ва унинг ҳудудида яшаётган 100 нафардан кам бўлмаган фуқаролари ташаббуси билан тузилади; тегишли конфессияга қарашли диний ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва йўналтириб бориш учун уларнинг Ўзбекистон Республикаси бўйича ягона марказий бошқарув органлари тузилишига йўл қўйилади; марказий бошқарув органи Ўзбекистон Республикасининг камида 8 та ҳудудий тузилмасида фаолият кўрсатаётган, тегишли конфессияларнинг рўйхатга олинган диний ташкилотлари вакиллари таъсис йиғилиши томонидан тузилади ва юридик шахс мақомига эга бўлади; диний ташкилотларнинг марказий бошқарув органлари руҳонийлар ва ўзларига зарур бўлган диний ҳодимлар тайёрлаш учун диний ўқув юртлари тузишга ҳақли эканлиги; Адлия вазирлигида рўйхатдан ўтказилиб, тегишли лицензия олганидан кейин фаолият кўрсатиш ҳуқуқига эга бўлади; диний ташкилотларнинг марказий бошқарув органларини рўйхатга олиш Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ва унинг ҳудудий органлари томонидан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича кўмита билан келишилган ҳолда амалга оширилади; диний ташкилотлар ҳамда уларнинг марказий бошқарув органларини рўйхатдан ўтказиш тўғрисидаги ариза берилган кундан эътиборан бир ойлик муддатда кўриб чиқилади; адлия органлари қўшимча материаллар талаб қилиб олишга ҳақли ҳамда тегишли органларнинг эксперт хулосасини олишга ҳақли. Бундай ҳолда қарор рўйхатдан ўтказиш тўғрисидаги ариза берилган кундан эътиборан уч ойлик муддатда қабул қилинади; диний ташкилотнинг фаолияти ўз уставига мувофиқлигини назорат қилиш диний ташкилотни рўхатга олган орган томонидан амалга оширилади.

Қонунга биноан қуйидаги ҳолатларда диний ташкилотларни рўйхатга олишни рад этиш ва

уларнинг фаолиятини тугатиш мумкин. Агар диний ташкилот уставининг қоидалари ва бошқа ҳужжатлари ушбу қонун ёки Ўзбекистон Республикаси бошқа қонун ҳужжатларининг талабларига зид бўлса, диний ташкилотни рўйхатга олиш рад этилганда рад этиш асослари кўрсатилган қарор ёзма равишда аризачиларга юборилади; диний ташкилот тузиш ташаббускорлари уставларини қонун ҳужжатларига мувофиқ ҳолга келтирганларидан сўнг уставни рўйхатдан ўтказиш тўғрисидаги ариза билан тегишли тарзда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига ёки унинг жойлардаги органларига қайтадан мурожаат этиш ҳуқуқига эга; диний ташкилотни рўйхатга олишни рад этилганлиги ёхуд адлия органлари томонидан ушбу қонун талаблари бузилганлиги устидан судга шикоят қилиниши, диний ташкилотнинг фаолияти у ўз-ўзини тарқатиб юборганда ёки ушбу қонуннинг, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси бошқа қонун ҳужжатларининг қоидалари бузилган тақдирда тугатилиши мумкин.

Қонунда диний ташкилотларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари аниқ белгилаб берилди. Унда қайд этилишича диний ташкилотлар қуйидаги ҳуқуқларга эга: ибодат қилиш ёки диний расм-русумлар ўтказиш учун қулай жойлар ташкил этиш ва уларни ҳамда зиёратгоҳларни сақлаб туриш, ўз маблағлари ҳисобидан сотиб олинган ёки яратилган, фуқаролар жамоат бирлашмалари эҳсон қилган (васият қилиб қолдирган) ёхуд давлат томонидан берилган, шунингдек, чет элда жойлашган ва қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа асосларда олинган, ўз фаолиятларини таъминлаш учун зарур бўлган бинолар, иморатлар, ибодат қилиш анжомлари, ишлаб чиқариш, ижтимоий ва хайрия иншоотлари, пул маблағлари ва бошқа мол-мулкларга эга бўлиш, ўз эҳтиёжлари учун давлат органлари томонидан шартнома асосида бериладиган бинолар ва мол-мулкдан фойдаланиш, марказий бошқарув органлари уставидаги мақсадлардан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига мувофиқ, ноширлик, ишлаб чиқариш, таъмирлаш қурилиш, қишлоқ хўжалик корхоналари ва бошқа корхоналарни, шунингдек, хайрия муассасаларини (етимхоналар, касалхоналар) таъсис этиш, марказий бошқарув органлари диний мақсадларга мўлжалланган буюмлар, диний адабиётлар ва диний мазмундаги бошқа ахборот материалларини Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ишлаб чиқариш, экспорт ва импорт қилиш ҳамда тарқатиш, хайрия ва меҳр-мурувват фаолиятини амалга ошириш, муқаддас жойларни зиёрат қилиш ёки бошқа диний тадбирларда иштирок этиш мақсадида қонун ҳужжатларига мувофиқ халқаро алоқалар ўрнатиш ва олиб бориш ва бошқалар.

Шунингдек, диний ташкилотларга қонун билан амалдаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этиши, Адлия вазирлигида ва унинг жойлардаги органларида рўйхатдан ўтгандан кейин юридик шахс сифатида қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда ўз фаолиятини амалга ошириши, диний ўқув юртлирида диний фанларни ўқитаётган шахслар диний таълим олган бўлишлари ва ўз фаолиятларини тегишли марказий бошқарув органининг рухсати билан амалга оширишлари лозимлиги, марказий бошқарув органларига эга бўлган диний ташкилотларнинг уставлари мазкур бошқарув органлари билан келишилган бўлиши кераклиги, фаолияти тугатилгандан кейин диний ташкилотларга фойдаланиб туриш учун берилган мол-мулкларни ўз эгаларига қайтариши, фаолияти тугатилган тақдирда кредиторларнинг талабларини қондириши каби мажбуриятлар юклатилган.

Қонун билан виждон эркинлиги диний ташкилотларни ташкил этиш ва уларнинг фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ қуйидаги хатти-ҳаракатлар тақиқланган: фуқаро ўзининг динга эътиқод қилишига ёки эътиқод этмаслигига; ибодат қилишда диний расм-русумлар ва маросимларда қатнашиш ёки қатнашмасликка; диний таълим олишга ўз муносабатини белгилаётган пайтда уни у ёки бу тарзда мажбур этишга; вояга етмаган болаларни диний ташкилотларга жалб этиш; шунингдек, уларнинг ихтиёрига зид тарзда динга ўқитишга; рамий ҳужжатларда фуқаронинг динга муносабати кўрсатилишига, ҳеч бир динга ёки диний эътиқодга бошқаларга нисбатан бирон бир имтиёз ёки чеклашлар белгиланишига; диний ва ўзга мутаассибликка ҳамда экстремизмга муносабатларни қарама-қарши қўйиш ва кескинлаштиришга; турли конфессиялар ўртасида адоватни авж олдиришга қаратилган хатти-ҳаракатларга; диний моҳиятдаги сиёсий партия ва жамоат ҳаракати, шунингдек, республикадан ташқарида тузилган диний партияларнинг филиаллари ва бўлимларини тузишга ва уларнинг фаолият юритишига йўл қўйилмайди; бир диний конфессиядаги диндорларни бошқасига киритишга қаратилган хатти-ҳаракатлар (прозелитизм); шунингдек, бошқа ҳар қандай миссионерлик фаолияти; терроризм, нарқобизнес ва уюшган жиноятчиликка кўмаклашадиган, шунингдек, бошқа ғаразли мақсадларни кўзловчи диний ташкилотлар секталар ва бошқаларнинг фаолияти; хусусий тартибда диний таълим бериш ман этилади; давлат ҳокимияти ва бошқарув органларига, мансабдор шахсларга тазйик ўтказишга қаратилган ҳар қандай уриниш, шунингдек,

яширин диний фаолият қонун билан тақиқланади.

Юқорида ман этилган ва тақиқланган хатти-ҳаракатларни содир қилиш тегишли жавобгарликни келтириб чиқариши ҳам қонунда алоҳида таъкидланган.

Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар Ўзбекистон фуқаролари каби виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун қонунда белгиланган тарзда жавобгар бўладилар; фуқароларнинг динга муносабатига қараб уларнинг ҳуқуқларини ҳар қандай чеклаш ва уларга бевосита ёки билвосита имтиёзлар белгилаш; душманлик ва адоват уйғотиш ёхуд уларнинг диний ёки дахрийлик эътиқоди билан боғлиқ ҳис-туйғуларини ҳақоратлаш; диний зиёратгоҳларни оёқ ости қилиш; қонунда белгиланган жавобгарликни келтириб чиқаради; прозелитизм ва миссионерлик фаолияти билан шуғулланган шахслар қонун ҳужжатларида белгиланган жавобгарликка тортиладилар; диний ташкилотлар раҳбарларининг ташкилот уставини давлат органларидан рўйхатдан ўтказишдан бўйин товлаш; диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастлик ғоялари билан йўғрилган матбаа нашрларини, кино, фото, аудио, видео маҳсулотларини ва шу каби бошқа маҳсулотларни тайёрлаш, сақлаш ва тарқатиш қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарликка тортишга олиб келади; виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузишда айбдор бўлган мансабдор шахслар, диний ташкилотлар хизматидагилар ва фуқаролар Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавобгар бўладилар.

Хуллас, “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида” янги таҳрирдаги Қонуннинг қабул қилиниши виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар билан боғлиқ муносабатларни тартибга солувчи қатор янги нормаларнинг ўрнатилишига олиб келди. Янги таҳрирдаги қонун виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар фаолияти билан боғлиқ муносабатларни тартибга солишда асосий ҳуқуқий манба сифатида хизмат қилмоқда.

Албатта, битта қонунда, у ҳар қанча мукамал бўлса ҳам ўта мураккаб, серқирра ва нозик ҳодисалар бўлмиш виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар билан боғлиқ барча муносабатларни тартибга солувчи қоидаларни қамраб олиши қийин, амалда мумкин ҳам эмас. Шу муносабат билан ушбу соҳаларга оид айрим қоидалар Ўзбекистон Республикасининг кодекслари, қонунлари ва қонуности ҳужжатларида ўз аксини топган.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари динга муносабатидан, сиёсий ва бошқа эътиқодларидан қатъи назар қонун олдида тенгдирлар; диний эътиқодидан қатъи назар “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисида”ги Қонун кучга кирган вақтда Ўзбекистон ҳудудида доимий яшаб турган, бошқа давлатларнинг фуқаролари бўлмаган ҳамда Ўзбекистон Республикасининг фуқароси бўлиш истагини билдирган шахслар Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари бўладилар; чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар ўз илтимосномаларига кўра ушбу қонунга биноан динга муносабатидан, сиёсий ва бошқа эътиқодларидан қатъи назар Ўзбекистон Республикаси фуқаролигига қабул қилиниши мумкин [6]; Ўзбекистон Республикасининг барча фуқаролари дини ва эътиқодидан қатъий назар, диний ташкилотлар қонун ва суд олдида тенгдирлар [7]; Фуқаролик ишлари бўйича одил судлов барча фуқароларнинг дини ва эътиқодидан қатъи назар қонун ва суд олдида тенглиги асосида амалга оширилади [8]; солиқ солиш умумий бўлиб шахснинг диний эътиқоди аҳамият касб этмайди, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар камситиш хусусиятига эга бўлиши мумкин эмас, шу жумладан диний мезонлардан келиб чиққан ҳолда қўлланилмайди, диний бирлашмаларнинг, хайрия жамғармаларнинг мулкида бўлган корхоналарнинг фойдасидан шу бирлашмалар ва жамғармаларнинг уставида белгиланган фаолиятни амалга ошириш учун йўналтирилладиган ажратмалари суммасига нисбатан солиқ солинадиган фойда камайтирилади ва бошқалар [9]; юридик шахс мақомига эга бўлган диний ташкилотлар рўйхатга олинган вақтдан эътиборан ўзининг таъсис ҳужжатларида назарда тутилган фаолияти мақсадларига мувофиқ фуқаролик ҳуқуқ лаёқатига эга бўлади. Диний ташкилотлар қонунда белгиланган тартибда фаолияти тугатилган вақтдан эътиборан фуқаролик ҳуқуқ лаёқатини йўқотади. Диний ташкилотлар ўз мажбуриятлари бўйича ўзига қарашли мол-мулк билан жавоб беради [10]; диний ташкилотларининг мулкида бинолар, диний буюмлар, ишлаб чиқариш, ижтимоий ва хайрия аҳамиятига эга бўлган объектлар, диний ташкилотларнинг фаолиятини таъминлаш учун зарур бўлган пул маблағлари ва бошқа мол-мулк бўлиши мумкин; диний ташкилотлар ўз маблағига сотиб олган ва барпо этган, фуқаролар, ташкилотлар эҳсон қилган ёки давлат томонидан берилган ва қонунда ман этилмаган бошқа асосларга биноан қўлга киритилган мол-мулкка эгалик қилишга ҳақлидир; диний ташкилотлар

Ўзбекистон Республикаси сарҳадларидан ташқарида бўлган мол-мулкка эгалик қилишлари мумкин; Ўзбекистон Республикасида хайрия мақсадларида мол-мулк беришга йўл қўйилади, шу жумладан диний ташкилотлар ҳам жисмоний ва юридик шахсларга хайрия мақсадларида мол-мулк бериши мумкин; диний ташкилотлар ихтиёрий суратда молиявий ва бошқа хайр-эҳсон қилишни сўраб мурожаат этишга ва уларни олишга ҳақлидир. Бундай мурожаат республика фуқаролари ва юридик шахсларига қаратилиш мумкин; диний ташкилотларга тушадиган молиявий ва мол-мулк тарзидаги хайр-эҳсонлар, шунингдек фуқаролардан келадиган пул тушумларининг ҳамма турларига солиқ солинмайди [11]; барча фуқаролар оилавий муносабатларда дини ва эътиқодидан қатъи назар тенг ҳуқуқлидир, дини ва эътиқодига қараб уларнинг ҳуқуқларини муайян тарзда бевосита ёки билвосита чеклашга, бевосита ёки билвосита афзалликлар белгилашга ҳамда оилавий муносабатларга аралашшга йўл қўйилмайди; никоҳ фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органларида тузилади.

Диний расм-русумларга биноан тузилган никоҳ ҳуқуқий аҳамиятга эга эмас [12]; барча фуқароларнинг ҳуқуқ ва имкониятларини, жумладан динга бўлган муносабати, эътиқоди ва диний ташкилот аъзолигига, шунингдек ходимларнинг ишчанлик қобилиятларига ва улар меҳнатининг натижаларига алоқадор бўлмаган бошқа жиҳатларига (масалан, тақиқланмаган диний адабиётларни ўқишга қизиқиши, диний ибодат қилиши) қараб меҳнатга оид муносабатлар соҳасида ҳар қандай чеклашларга ёки имтиёзлар белгилашга йўл қўйилмайди ва булар камситиш деб ҳисобланади; Рўза ҳайит (Ийд ал-Фитр) диний байрамнинг биринчи куни ва Қурбон ҳайит (Ийд ал-Адҳа) диний байрамнинг биринчи куни байрам (ишламайдиган) кунлар қаторига киритилган [13]; жиноят ишлари бўйича одил судлов фуқароларнинг дини ва эътиқодидан қатъи назар қонун ҳамда суд олдида тенглиги асосида амалга оширилади [14]; маҳкумларга виждон эркинлиги кафолатланади, улар ҳар қандай динга эътиқод қилишга ёки ҳеч қандай динга эътиқод қилмасликка ҳақли, озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ўтаётган шахслар ҳузурига, уларнинг илтимосига кўра, белгиланган тартибда рўйхатдан ўтган диний бирлашмаларнинг руҳонийлари таклиф этилади, маҳкумларга диний расм-русумларни адо этишга, ибодат учун керакли нарсалардан ва диний адабиётлардан фойдаланишга руҳсат этилади, диний расм-русумларни адо этиш ихтиёрий бўлиб, бу нарса жазони ижро этувчи муассасанинг ички тартиб қоидаларини бузмаслиги, шунингдек бошқа шахсларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини камситмаслиги лозим, руҳий касалликлар шифохоналарида мажбурий даволанаётган беморлар, шу жумладан маҳкумлар диний расм-русумларни адо этиш ҳуқуқига эга [15]; Ўзбекистон Республикаси фуқаролари диний эътиқодидан қатъи назар соғлиқни сақлаш борасида дахлсиз ҳуқуққа эгадирлар, давлат динга муносабатидан қатъи назар, фуқароларнинг соғлиғи сақланишини таъминлайди, шифокорнинг қасамёди матнига биноан шифокор деган юксак унвонни олиб, тиббиёт фаолиятига киришаётган ҳар бир шифокор диний эътиқодидан қатъи назар, ҳар бир беморга куч-ғайрати ва вақтини аямай тиббий ёрдам кўрсатишга қасамёд қилади [16]; руҳий ҳолатнинг бузилмаслик ташҳиси умум эътироф этилган халқаро стандартлар ҳамда таснифларга мувофиқ қўйилади ва фуқаронинг жамиятда қабул қилинган диний қадриятларга қўшилмаслигига асосланиши мумкин эмас, психиатрия станционарида даволанаётган ёки текширувдан ўтаётган даволанувчилар руҳоний билан ёлғиз учрашишга ҳақли [17]; диний ташкилотлар нодавлат нотижорат ташкилотлардан бири сифатида санаб ўтилган, давлат нодавлат нотижорат ташкилотларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини кафолатлайди, уларни қўллаб-қувватлаш шакллари ва шартларини белгилайди, юридик ва жисмоний шахслар қонун ҳужжатларига мувофиқ нодавлат нотижорат ташкилотларининг фаолиятини молиявий ёки бошқа жиҳатдан қўллаб-қувватлашлари мумкин, нодавлат нотижорат ташкилотлари қонун ҳужжатлари билан тақиқланмаган ҳар қандай фаолият турини ўз уставларида белгиланган мақсадлари доирасида амалга ошириши мумкин, нодавлат нотижорат ташкилотлари ўз фаолиятида давлат ҳокимияти ва бошқарув органларидан мустақилдир, қонунларда назарда тутилганидан бошқа ҳолларда уларга ҳисобот бермайди ҳамда уларнинг назорат остида бўлмайди” [18].

Ўзбекистон Республикасининг миллий қонунчилиги бўйича виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик белгиланган.

Фуқароларнинг жамоат жойларида ибодат либосларида юриши; диний мазмундаги материалларни қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш; диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш; диний йиғилишлар,

кўча юришлари ва бошқа диний маросимлар ўтказиш қоидаларини бузиш; ғайриқонуний нодавлат ноижорат ташкилотлари, оқимлар, секталар фаолиятида қатнашишга ундаш; диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш; диний таълимотдан сабоқ бериш тартибини бузиш айбдор шахсларни маъмурий жавобгарликка тортишга сабаб бўлади.

Зикр этилган маъмурий ҳуқуқбузарликларни содир этган шахслар уларнинг ижтимоий хавфлилик даражаси, жазони энгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олиб, базавий ҳисоблаш миқдорининг 5 бароваридан 150 бараваригача жарима ёки 15 суткагача муддатда маъмурий қамокқа олиш билан жазоланади [19].

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексида юқорида зикр этилган диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тарқатиш мақсадида тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш, Ўзбекистон Республикасида ғайриқонуний диний ташкилотлар, оқимлар, секталар фаолиятида қатнашишга ундаш, диний ташкилотлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузиш, диний йиғилишлари, кўча юришлари ва бошқа диний маросимлар ўтказиш қоидаларини бузиш, диний таълимотдан сабоқ бериш тартибини бузиш, диний мазмундаги материалларни қонунга ҳилоф тарзда тайёрлаш, сақлаш, Ўзбекистон Республикасига олиб кириш ёки тарқатиш шундай хатти-ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилгандан кейин, бир йил ичида ушбу хатти-ҳаракатлар такроран содир этган бўлса; дини, эътиқодидан қатъи назар фуқароларнинг ҳуқуқларини бевосита ёки билвосита бузиш ёки чеклаш ёхуд фуқароларга бевосита ёки билвосита афзалликлар бериш; виждон эркинлигини бузиш; геноцид, яъни диний мансублигига қараб бир гуруҳ шахснинг тўла ёки қисман қирилиб кетишига олиб келадиган турмуш шароитини қасддан яратиш, бундай шахсларни жисмонан тўла ёки қисман қириб юбориш, бола туғилишини зўрлик билан камайтириш ёхуд болаларни ана шу одамлар гуруҳидан олиб бошқасига топшириш, шунингдек бундай ҳаракатлар содир этиш тўғрисида буйруқ бериш; диний ташкилотларни қонунга ҳилоф равишда тузиш; жамоат хавсизлиги ва жамоат тартибига таҳдид соладиган материалларни тайёрлаш, сақлаш, тарқатиш ёки намойиш этиш; диний экстремистик, сепаратистик, фундаменталистик ёки бошқа тақиқланган ташкилотлар тузиш, уларга раҳбарлик қилиш, уларда иштирок этиш; божхона назоратини четлаб ёки божхона назоратидан яшириб ёхуд божхона ҳужжатлари ёки воситаларига ўхшатиб ясалган ҳужжатлардан алдаш йўли билан фойдаланиб, диний экстремизм, сепаратизм ва ақидапарастликни тарғиб қилувчи материалларни Ўзбекистон Республикасининг божхона чегарасидан ўтказиш каби хатти-ҳаракатларни содир этганлиги учун жиноий жавобгарлик белгиланган.

Ушбу жиноятларни содир этганлар жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражаси, жазони энгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларни ҳисобга олиб базавий ҳисоблаш миқдорининг 25 бароваридан 600 бараваригача жарима ёки 480 соатгача мажбурий жамоат ишлари ёхуд 5 йилгача озодликни чеклаш ё 3 йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёки 20 йилгача озодликдан маҳрум этиш кабилардан бири билан жазоланиши мумкин [20].

Юқоридагиларга яқун ясаб шуни қайд этиш жоизки, ҳозирги кунда “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонунни давр талабидан келиб чиқиб янада такомиллаштириш борасида қизғин ташкилий ва қонун ижодкорлиги ишлари олиб борилмоқда.

Мустақиллик йилларида халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар билан ўз зиммасига юклатилган вазифалардан келиб чиқиб Ўзбекистон Республикаси виждон эркинлигини таъминлаш бўйича улкан ишларни амалга оширди.

Биринчидан, Ўзбекистон Республикаси халқаро ҳуқуқ нормалари билан иштирокчи давлат сифатида ўзига юклатилган вазифаларни бажаришининг ҳуқуқий базасини яратди; ўзининг Асосий қонунида виждон эркинлиги ҳуқуқини инсоннинг Конституция билан кафолатланган ҳуқуқ эканлигини эътироф этди, “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонунни қабул қилди, ушбу ҳуқуқни бузганлик учун ўз қонунчилигида маъмурий ва жиноий жавобгарлик белгилади ва бошқалар.

Иккинчидан, Республикада виждон эркинлигини амалга оширишнинг ташкилий масалаларини ҳал этиш учун тегишли шарт-шароит яратилди. 2020 йил 1 январь ҳолатига кўра, Ўзбекистонда 16 конфессиянинг 2276 та диний ташкилотлари рўйхатга олинган. Улардан 2093 таси исломий ташкилотлар, 183 та ноисломий ташкилотлар.

Учинчидан, муқаддас жойларни зиёрат қилиш, диний ёки эътиқодий расм-русумларни адо этиш, урф-одатларга риоя қилиш, байрамларни нишонлаш учун тегишли шарт-шароит ва имкониятлар яратилди. Жумладан, мустабид шўро тузуми даврида Ўзбекистонда 70 йилда 86 нафардан ортиқ бўлмаган киши ҳаж зиёратини амалга оширган бўлса, ҳозирда йилига 7000 дан

ортиқ киши ҳаж қилиш имкониятига эга бўлмоқда. Республикада ислом динидан бошқа динларга эътиқод қилувчиларнинг вакиллари ҳар йили хорижга чиқадиган диндорлар учун яратилган барча имтиёзлардан фойдаланган ҳолда, Исроил, Греция, Россиядаги муқаддас жойларни зиёрат қилиб келмоқда.

Тўртинчидан, республикасида соғлом диний маданият ва маърифат муҳитини шакллантириш ва юксалтиришга қаратилган чоралар кўрилди. Хусусан, шўро тузуми даврида республикада атиги иккита исломий диний ўқув юрти фаолият олиб борган бўлса, бугунги кунда Тошкент ислом институти, Бухородаги “Мир Араб” олий мадрасаси, Тошкентдаги “Кўкалдош”, Қорақалпоғистондаги “Муҳаммад Беруний”, Намангандаги “Мулла Қирғиз”, Хоразмдаги “Фахриддик ар-Розий”, Андижондаги “Саййид Муҳиддин Махдум”, Қашқадарёдаги “Ҳожа Бухорий” Тошкентдаги “Хадичаи Кубро” ва Бухородаги “Жўйбори Калон” хотин-қизлар ўрта махсус ислом билим юртларидан иборат яхлит диний таълим тизими яратилди. Давлат таълим стандартлари ва ўқув режаси асосида ўқитиш жорий қилинди. Содда қилиб айтганда, ўқув юртларида диний ва дунёвий таълимнинг узвийлиги таъминланди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 22 августдаги 364-сонли Қарорига мувофиқ диний ва дунёвий билимларни олаётганини инобатга олиб, диний ўқув юртларининг битирувчиларига бериладиган дипломлар давлат таълим ҳужжати сифатида эътироф этилди ва диплом соҳибларининг давлат олий таълим тизимида ўқишни давом эттириш ҳуқуқи кафолатланди. Шунингдек, диний адабиётлар, диний мазмундаги газета ва журналларни чоп этиш, анжуманлар, учрашувлар, давра-сухбатлари ўтказиш учун барча шарт-шароитлар яратилди.

Бешинчидан, мустақиллик йилларида виждон эркинлиги ҳуқуқидан фойдаланиш учун тегишли ташкилий ва моддий шарт-шароит ва имкониятлар яратилди. Хусусан, истиқлол йилларида 10 мингдан 30 минггача одам сиғдирадиган Калон (Бухоро), Шайх Зайниддин ва Хўжа Ахрор (Тошкент) масжидлар қурилди ёки таъмирланди. Ислом динига эътиқод қиладиган фуқаролар унинг масжидларда эмин-эркин ибодат қилишлари, закот беришлари, Рамазон ойида рўза тутишлари учун тегишли шароитлар яратилган. Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда 183 та ноисломий диний ташкилот, шу жумладан православ, католик, лютеран, баптист, тўлиқ Евангелия, адвентист ва бошқа христиан черковлари ҳамда Бухоро ва Европа яҳудийлари баҳойлар, кришнаидлар, буддавийларнинг диний жамоалари мавжуд. Истиқлол йилларида ўнлаб черковлар, синагогалар, ибодатхоналар қурилди ёки таъмирланди. Улар жумласига Тошкентдаги, Самарқанддаги, Навоийдаги православ ибодатхоналари, Тошкентдаги католик костели, Самарқанддаги арман апостол черкови, Тошкентдаги буддавийлар ибодатхонаси ва бошқалар киради.

Олтинчидан, Ўзбекистон Республикаси ўзи қўшилган халқаро ҳуқуқий ҳужжатларнинг динлараро ўзаро ҳурмат ва бағрикенглик тамойилларидан келиб чиқиб ўз ҳудудида нафақат ислом дини, балки бошқа динлар ва конфессияларнинг черковлари, диний жамоалари, жамиятларининг фаолият кўрсатиши учун тегишли шарт-шароитларни яратиш берди. Хусусан, ҳозирги кунда Ўзбекистонда Рус Православ, Рим-Католик, Евангелия христиан баптистлар, Тўлиқ инжилхристианлар, Еттинчи кун христиан-адвентистлар, Евангелия-лютеранлар, Арманапостоллик, “Иеговгувоҳлари”, “Голос Божий” христиан, Корейс протестант черковлари, Яҳудийлар ва Баҳойлар диний жамоалари, Кришнани англаш жамияти, Будда ибодатхонаси, Ўзбекистон Библия китоб жамияти фаолият кўрсатмоқда.

Еттинчидан, истиқлол йилларида Ўзбекистон Республикасида инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари, шу жумладан виждон эркинлигини ҳимоя қилишнинг миллий тизими шаклланди. Бу Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) ва унинг жойлардаги вакиллари, Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси миллий маркази, Ўзбекистон Республикаси ва Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирликларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бошқармалари ва вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳар адлия бошқармаларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўлимлари, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Фуқаролар ҳуқуқлари ҳамда эркинликларини, давлат ва жамият манфаатларини ҳимоя қилиш бошқармаси ва ушбу номдаги Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар, ҳарбий ва транспорт прокуратураларининг алоҳида бўлимлари кабилардир.

Юртимизда виждон эркинлигининг ҳуқуқий кафолатлари ва уларнинг амалий натижалари бўйича эришилган ютуқларни эътироф этган ҳолда ушбу соҳада ҳали ўз ечимини кутаётган муаммолар ҳам етарли эканлигидан кўз юммаслигимиз керак. Бундай муаммолар аҳолимизнинг, айниқса ёшларимизнинг диний саводхонлик даражаси пастлиги, виждон эркинлиги билан боғлиқ

ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи халқаро ва миллий ҳуқуқ нормаларини фуқаролар, биринчи навбатда мансабдор шахсларнинг талаб даражасида билмаслиги, диний таълим муассасаларида “Виждон эркинлигининг ҳуқуқий кафолатлари” махсус курсининг ўқитилмаслиги, “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонунда виждон эркинлигига оид тушунчаларнинг изоҳи берилмаганлиги, виждон эркинлигига оид қонун ҳужжатлари нормалари мазмун-моҳиятини аҳоли орасида ташвиқот-тарғибот қилишнинг давр талабига жавоб бермаслиги, соҳага оид муаммолар бўйича чуқур ва кенг қамровли илмий тадқиқот ишларининг амалга оширилмаганлиги, ўқув ва оммавий адабиётларнинг тақчиллиги, ислом динини ниқоб қилиб олган ғараз ниятли ташкилотлар ва ҳаракатларнинг фаоллашганлиги ва бошқалар. Мазкур муаммолар мураккаб ва серкирра бўлиб, уларни бир-икки йилда ҳал қилишнинг имкони йўқ. Шу муносабат билан виждон эркинлиги билан боғлиқ масалаларни ҳал этишнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий-мърифий, ташкилий-ҳуқуқий жиҳатларини қамраб олган, узоқ муддатга мулжалланган “Миллий дастур”ни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Мустақиллик Декларацияси. 20.06.1990 // URL: <https://lex.uz/docs/185391> (Declaration of Independence. 20.06.1990 // URL: <https://lex.uz/docs/185391>)
2. Ўзбекистон Республикасининг Давлат мустақиллиги тўғрисидаги Олий Кенгаш Баёноти. 31.08.1991. (Statement of the Supreme Council of the Republic of Uzbekistan on State Independence. 31.08.1991)
3. Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида”ги Қонуни. 1991 йил 31 август, 336-ХII-сон // URL: <https://www.lex.uz/acts/127899> (Law of the Republic of Uzbekistan “On the Foundations of State Independence of the Republic of Uzbekistan”. August 31, 1991, No. 336-XII // URL: <https://www.lex.uz/acts/127899>)
4. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 08.12.1992 // URL: <https://www.lex.uz/acts/20596>. (The Constitution of the Republic of Uzbekistan. 08.12.1992 // URL: <https://www.lex.uz/acts/20596>)
5. “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. 1998 йил 1 май, 618-I-сон // URL: <https://www.lex.uz/acts/65108> (Law of the Republic of Uzbekistan “On Freedom of Conscience and Religious Organizations”. May 1, 1998, No. 618-I // URL: <https://www.lex.uz/acts/65108>)
6. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролиги тўғрисидаги Қонуни // URL: <https://lex.uz/docs/4761984> (Law of the Republic of Uzbekistan on citizenship // URL: <https://lex.uz/docs/4761984>)
7. Ўзбекистон Республикасининг “Судлар тўғрисида”ги Қонуни. 162-II-сон 14.12.2000 // URL: <https://lex.uz/acts/68532> (Law of the Republic of Uzbekistan “On Courts” // URL: <https://lex.uz/acts/68532>).
8. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал кодекси. 22.01.2018 // URL: <https://lex.uz/docs/3517337> (Code of Civil Procedure of the Republic of Uzbekistan. 22.01.2018 // URL: <https://lex.uz/docs/3517337>)
9. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси. 25.12.2007 // URL: <https://lex.uz/docs/1286558> (Tax Code of the Republic of Uzbekistan. 25.12.2007 // URL: <https://lex.uz/docs/1286558>)
10. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. 21.12.1995 // URL: <https://lex.uz/docs/111189> (Civil Code of the Republic of Uzbekistan. 21.12.1995 // URL: <https://lex.uz/docs/111189>)
11. Ўзбекистон Республикасида Мулкчилик тўғрисида Қонуни. 152-XII-сон 31.10.1990 // URL: <https://lex.uz/docs/111466> (Law on Property in the Republic of Uzbekistan. 152-XII-son 31.10.1990 // URL: <https://lex.uz/docs/111466>)
12. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси. 30.04.1998 // URL: <https://lex.uz/docs/104720> (Family Code of the Republic of Uzbekistan. 30.04.1998 // URL: <https://lex.uz/docs/104720>)
13. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси. 21.12.1995 // URL: <https://lex.uz/docs/142859> (Labor Code of the Republic of Uzbekistan. 21.12.1995 // URL: <https://lex.uz/docs/142859>)
14. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. 22.09.1994 // URL: <https://lex.uz/docs/111460> (Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan. 22.09.1994 // URL: <https://lex.uz/docs/111460>)

uz/docs/111460)

15. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-ижроия кодекси. 25.04.1997 // URL: <https://www.lex.uz/docs/163629> (Criminal Executive Code of the Republic of Uzbekistan. 25.04.1997 // URL: <https://www.lex.uz/docs/163629>)

16. “Фуқаролар соғлиғини сақлаш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. 1996 йил 29 август, 265-I-сон // URL: <https://www.lex.uz/acts/26013> (Law of the Republic of Uzbekistan “On Public Health”. August 29, 1996, No. 265-I // URL: <https://www.lex.uz/acts/26013>)

17. “Психиатрия ёрдами тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. 2000 йил 31 август, 123-II-сон // URL: <https://www.lex.uz/acts/27082> (Law of the Republic of Uzbekistan “On Psychiatric Care”. August 31, 2000, No. 123-II // URL: <https://www.lex.uz/acts/27082>)

18. “Нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятининг кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. ЎРҚ-76-сон 03.01.2007 // URL: <https://lex.uz/docs/1101278> (The Law of the Republic of Uzbekistan “On guarantees of the activities of non-governmental non-profit organizations”. ORQ-76 No. 03.01.2007 // URL: <https://lex.uz/docs/1101278>)

19. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. 22.09.1994 й. 2015-XII-сон // URL: <https://lex.uz/acts/97664> (Code of the Republic of Uzbekistan on Administrative Responsibility. 22.09.1994 y. 2015-XII-son // URL: <https://lex.uz/acts/97664>)

20. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. 22.09.1994 // URL: <https://lex.uz/docs/111453> (Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. 22.09.1994 // URL: <https://lex.uz/docs/111453>)